

Валентина РАДКЕВИЧ

Дидактичні вимоги до навчально-виробничого процесу в ПТНЗ художнього профілю

Реалізація цілей професійно-художнього навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел залежить від якості планування та організації навчально-виробничого процесу в професійних художніх навчальних закладах. Навчально-виробничий процес у професійному художньому навчальному закладі — це система організаційно-педагогічних, методичних і технічних заходів, спрямованих на реалізацію змісту і завдань ступеневої професійно-художньої освіти відповідно до державних стандартів [2, 1]. Згідно з Концепцією розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні навчально-виробничий процес спрямовується на підготовку кваліфікованого робітника відповідно до вимог технологічного розвитку галузей економіки, формування творчої, ініціативної особистості, високого рівня її професійної компетентності, здатності до самоорганізації і самореалізації у професійній діяльності, готовності до вирішення виробничих завдань і соціально-економічних проблем [1, 3—4]. Це в свою чергу зумовлює необхідність запровадження нових підходів до керування процесом.

Планування навчально-виробничого процесу в професійних художніх навчальних закладах розпочинається з розробки навчально-методичних документів: робочих навчальних планів з підготовки кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів відповідно до чинних ліцензій; навчальних програм з теоретичних предметів, виробничого

навчання, практик, передбачених навчальними планами; поурочно-тематичних планів з навчальних предметів, практичних занять; переліку навчально-виробничих робіт з професії; планів виробничого навчання; планів навчально-виробничої діяльності; планів занять (уроків) тощо. Водночас якість навчально-виробничого процесу залежить від дидактично грамотного складання розкладу теоретичного і виробничого навчання майбутніх фахівців. Особливо це стосується реалізації випереджувального підходу до вивчення теоретичних основ професії.

Недопустимо, щоб заняття з виробничого навчання передували урокам спеціальної технології. За таких умов майстер виробничого навчання не може без попередньої теоретичної підготовки забезпечити оволодіння учнями технологіями виконання художніх технік, виготовлення та оздоблення виробів. Тому важливо, щоб перший тиждень професійно-художнього навчання учні оволодівали знаннями з теоретичних, зокрема із загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, а після цього уміннями виконувати прийоми оздоблення й виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва.

Навчальний план включає перелік предметів, які структуровано за відповідними циклами. Зокрема до загальнопрофесійного циклу віднесено предмети, що є основою для оволодіння професійними знаннями в галузі художніх промислів і ремесел з метою здійснення професійної

діяльності в сучасних ринкових умовах. До циклу предметів професійно-теоретичного спрямування належать спеціальні й загальнохудожні, предмети що є основним джерелом навчальної інформації для оволодіння професією художніх промислів і ремесел. До цього циклу підготовки віднесено предмети: спеціальна технологія, матеріалознавство, обладнання, основи моделювання виробів, композиція, рисунок, живопис, народні художні промисли, а також охорона праці в галузі художніх промислів і ремесел. Цикл професійно-теоретичної підготовки має завершуватися проведенням двох важливих для майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел практик: плереною та етнографічною.

Як свідчать результати формульованого експерименту, проведеного на базі Грицівського вищого художнього професійного училища № 19, ті учні, які відпрацювали плерену практику (69 год), під час виконання живописних робіт на більш якісному і творчому рівні передають кольорові співвідношення предметів на різних просторових планах, досягають цілісності натюрморту, відчуття повітряної перспективи, живописної характеристики натури тощо. Водночас залучення учнів до вивчення локальних особливостей виготовлення та оздоблення виробів декоративно-прикладного мистецтва, які зберігаються в етнографічних музеях України, сприяє не тільки вдосконаленню їхньої майстерності, а й рівня художньої культури, національної свідомості.

Робоча навчальна програма з кожного предмета і виробничого навчання розробляється згідно з розділами: мета і завдання дисципліни, її місце у навчальному процесі; погодинне планування; кількість аудиторних годин і самостійного опрацювання; форми та засоби поточного і підсумкового контролю; навчально-методичне забезпечення, зміст навчальних тем. Так, проєктуючи навчальну робочу програму з предмета «Основи композиції» спочатку

визначається *мета*: сформувати в учнів ґрунтовні знання з основ композиції методом поступового ускладнення навчальних завдань, певних професійних навичок, основних теоретичних понять; розкрити творчий потенціал кожного з учнів; *завдання*: розвиток образного, лінійного, площинного, об'ємно-просторового й асоціативного мислення, творчої уяви, художнього смаку, зорової пам'яті; формування вмінь художнього спостереження, творчого аналізу, навичок композиційної побудови; *роль знань і вмінь з основ композиції*: є фундаментальною базою в оволодінні професіями художнього профілю. Учні прагнуть зрозуміти і творчо використовувати на практиці виразні особливості різних художніх матеріалів і технік, принципи композиції у проектуванні виробів декоративно-прикладного мистецтва.

Документом, що визначає практичні завдання учнів з виробничого навчання, є *перелік навчально-виробничих робіт*, який складає майстер виробничого навчання на кожне навчальне півріччя з обов'язковим встановленням учнівської норми часу на їх виконання, а також норми виробітку на групу, одного учня. Норми визначають на основі складності роботи (враховується тарифікаційний розряд, робоча норма виробітку, норма часу). Наприклад, під час вивчення майбутніми вишивальницями теми «Оздоблення виробів поверхнево-нашивними рахунковими техніками» згідно з переліком навчально-виробничих робіт вони оздоблюють набори серветок, сувенірні рушники техніками поверхнево-нашивної рахункової групи: хрестик, лиштва, ретязь, занизування, штапівка, кафасор, низь, поверхниця, набирування тощо.

Для всіх навчально-виробничих робіт з професії, внесених до переліку, розробляється технологічна і технічна документація (інструкційно-технологічні картки, картки дефектів тощо) [3, 32].

Робочим документом викладача і майстра виробничого навчання професійного художнього на-

вчального закладу, згідно з яким розробляється сценарій проведення кожного навчального заняття, є *план уроку*.

Розробка планів занять (уроків) педагогами професійних художніх навчальних закладів ґрунтується на дотриманні таких загальнопедагогічних вимог:

- у визначенні цілей і завдань кожного етапу навчального заняття враховувати вікові та індивідуально-психологічні особливості учнів, їхні соціальні та особистісні потреби;

- з метою забезпечення якості професійно-художнього навчання підвищувати мотивацію пізнавальної та навчально-виробничої діяльності майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел, їх рефлексію і самореалізацію;

- в організації колективної самостійної діяльності забезпечувати умови для творчої взаємодії учнів і педагогів на основі впровадження сучасних педагогічних технологій, активних форм і методів навчання, видів декоративно-прикладної творчості;

- у відборі змісту використовувати традиції народного мистецтва, художньої культури, досягнення сучасного декоративно-прикладного й образотворчого мистецтва, досвід діяльності майстрів художніх промислів і ремесел, сучасні виробничі технології тощо;

- у формуванні структури навчального заняття передбачати оперативний зворотний зв'язок, дійовий контроль і управління.

Структура планів занять (уроків) теоретичного і виробничого навчання (практики) різниться між собою спрямованістю навчальних завдань: навчити учнів теоретичних основ професії; навчити прийомів виконання художніх технік і оздоблення виробів декоративно-прикладного призначення; навчити якісно виконувати види робіт, пов'язані з професійно-художньою діяльністю.

Стосовно теоретичного навчання поширеними серед викладачів професійних художніх навчальних закладів є уроки: засвоєння нових знань; закріплення й удоскона-

лення знань, умінь; повторювально-узагальнені; комбіновані.

Важливими етапами комбінованого уроку, який найчастіше використовують педагоги професійних художніх навчальних закладів є: а) організаційний — перевірка домашнього завдання; б) початковий — підготовка до активної навчально-пізнавальної діяльності; в) основний — засвоєння нових знань, закріплення знань, узагальнення і систематизація знань, контроль і самоконтроль знань; г) заключний — підбиття підсумків; інформація про домашнє завдання.

Водночас до найрезультативніших способів неперервного керування пізнавальною і творчо-художньою діяльністю учнів професійних художніх навчальних закладів належать: теоретичні й практичні семінари; лабораторно-практичні роботи; індивідуальні заняття; самостійна робота (реферат, курсовий, дипломний проект; випускна кваліфікаційна робота; навчальні екскурсії; пленерна, етнографічна практика; консультації тощо).

Реалізація взаємозв'язку теорії та практики професійно-художньої освіти відбувається на основі міжпредметних і міжциклових зв'язків з урахуванням закономірностей зв'язку теоретичних знань з практичними вміннями, а також на основі інтеграції змісту навчальних занять (бінарні уроки, модульні заняття тощо).

Розвиток особистості неможливий поза колективною діяльністю і тому доцільно організувати колективну навчальну діяльність учнів на основі методів квазідосліджень, групової, парної роботи, колективно-розподільчої діяльності тощо. За цих умов для педагога з'являється можливість урізноманітнити типи уроків, зокрема: а) урок засвоєння нових знань, на якому технології художнього виробництва можна розкрити через вивчення системи знань із загальнохудожніх і спеціальних дисциплін; б) урок-дослідження, на якому створення узорів, складання інструкцій

щодо послідовності в оздобленні виробів неможливе без творчого пошуку, аналізу та відбору символів, кольорів, форм у процесі проектування власних витворів мистецтва тощо.

Метою підготовки майбутніх фахівців до професійно-художньої діяльності є формування в учнівської молоді професійно-творчих здібностей, творчого художньо-образного мислення, розвиток уяви, потреби в освоєнні ціннісних критеріїв життєдіяльності та мистецтва. До засобів досягнення цієї мети слід віднести прилучення майбутніх фахівців-художників до здобутків духовного й емоційного досвіду, закладеного в загальносвіттовому та національному мистецтві шляхом організації і проведення екскурсій (відеоекскурсій), етнографічної практики. Уроки-екскурсії дають змогу вирішити різні дидактичні завдання: ознайомлення з новим матеріалом, його закріплення, розширення та поглиблення знань, перевірка та оцінювання знань.

Під час проведення екскурсій застосовують різні методи навчання: розповідь з відповідною демонстрацією об'єктів, відеосюжетів; пояснення з використанням цих об'єктів, відеосюжетів; бесіда; самостійний огляд і аналіз (об'єктів) витворів мистецтва відповідно до плану роботи тощо. Уроки-екскурсії здійснюються як у навчальному закладі, так і поза ним (музеї народного, образотворчого мистецтва, художні виставки тощо). На підготовчому етапі вибирається місце проведення екскурсій, типові об'єкти для відеосюжетів, спостережень. Тема розбивається на блоки, по кожному з них знімається відеосюжет, добираються тексти, розробляються завдання. Після цього учні працюють у групах, переглядають відеокасети, заслуховують тексти-пояснення, здають звіти з інших відеосюжетів. За допомогою відеокамери можна записати екскурсійні матеріали. Такий підхід сприяє вивченню різноманітного матеріалу за незначний навчальний час, переносючи учнів у різні місця історичних і культурних па-

м'яток, підвищує емоційність сприйняття, рівень особистісного інтересу.

Уроки в етнографічних музеях України народного декоративно-прикладного мистецтва мають за мету поглиблення в учнів знань щодо особливостей розвитку конкретного художнього ремесла, стародавніх технологій виготовлення й оздоблення виробів декоративно-прикладного мистецтва.

Структура виробничого заняття стабільна і включає в себе вступний, поточний та заключний інструктаж. Вступний інструктаж спрямований на ознайомлення учнів з видами художніх робіт, які вони мають виконати, технологічними вимогами до їх виконання, послідовністю етапів роботи; ознайомлення із технічними засобами й пристроями, правилами безпечної праці; попередження учнів щодо можливих дефектів, які можуть виникнути під час виготовлення художнього виробу; показ прийомів виконання технологічної операції, усунення дефектів. Водночас під час вступного інструктажу майстер виробничого навчання встановлює рівень володіння учнями теоретичною інформацією щодо техніки оздоблення, яку вони відпрацьовують. Для цього майстер виробничого навчання використовує картки-завдання для письмового опитування, а також задає усні запитання проблемного характеру.

Підсумком вступного інструктажу є видача учням завдань, пов'язаних із виготовленням виробів декоративно-прикладного призначення, які вони самостійно виконують протягом 4–5 год. Під час самостійної роботи майстер виробничого навчання здійснює поточний інструктаж, сутність якого полягає в організації цілеспрямованого й диференційованого спостереження за роботою групи в цілому і конкретно кожного учня. Перевіряється правильність організації робочого місця, якість виконання технологічних операцій, безпечні правила користування інструментом, економне використання матеріалів,

електроенергії, знання технологій виготовлення та оздоблення виробів декоративно-прикладного мистецтва.

Активізація діяльності учнів під час поточного інструктажу досягається використанням майстрами виробничого навчання елементів змагальності, гри, проблемної ситуації, поетапного оцінювання результатів роботи, умінь самостійного оцінювання учнями якості своєї роботи тощо.

Метою заключного інструктажу є узагальнення результатів колективної та індивідуальної діяльності учнів, об'єктивне оцінювання їхніх результатів. Під час заключного інструктажу проводиться аналіз типових помилок, які учні допускали в своїй роботі, встановлюються причини їх виникнення, показуються прийоми їх виправлення. Майстер виробничого навчання характеризує роботу кожного учня, оголошує оцінки, видає домашнє завдання (теоретичне або практичне), називає тему наступного уроку виробничого навчання. Оцінюються учнівські роботи за підсумками вивчення теми згідно з критеріями: якість виконання оздоблювальних технік, дотримання норми часу, відведеного на їх виконання, оригінальність композиції тощо.

Для організації перегляду тематичних робіт учнів з виробничого і теоретичного навчання в училищі створюються профільні робочі комісії, які складаються з керівників училища, викладачів, майстрів виробничого навчання, методиста, інженера-технолога, майстра-контролера. В оцінюванні робіт беруть участь усі члени комісії, в тому числі й майстри виробничого навчання інших однопрофільних груп. Такий перегляд має багато позитивного. По-перше, в учнів підвищується відповідальність за своєчасне та якісне виконання програмних завдань з виробничого і теоретичного навчання. По-друге, майстри виробничого навчання і викладачі бачать результат не тільки своєї роботи, а й своїх колег, діляться педагогічним та професійним досвідом. По-третє, ке-

рівники училища постійно в курсі якості знань і вмінь учнів кожної групи, рівня діяльності майстра виробничого навчання, викладача і можуть правильно проаналізувати оцінки та підбити підсумки тематичного контролю.

Перегляд тематичних робіт також підвищує рівень оцінювання, розвиває в учнів творчий підхід до виконання завдань, спонукає майстрів виробничого навчання та викладачів застосовувати активні форми і методи проведення уроків, прогресивні методи виконання технік ручної та машинної вишивки.

Оцінювання знань і вмінь проводиться диференційовано, тобто передбачає обов'язковий рівень знань і вмінь для всіх і підвищений — для кращих учнів. Оцінка встановлюється на основі критеріїв та вимог до виконання тематичних завдань, з якими учні ознайомлюються перед виконанням роботи. За підсумками перегляду складається протокол, в якому для кожного учня виставляється оцінка і записуються зауваження комісії.

Після закінчення тематичного перегляду адміністрація училища проводить аналіз якості знань та вмінь учнів груп, за результатами

якого видається наказ з пропозиціями та заходами щодо поліпшення навчального процесу з даної теми програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. — 2004. — № 3. — С. 3–4.
2. Положення про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах. — К.: Міністерство освіти і науки України, 2006. — 32 с.
3. Радкевич В. О. Програмно-методичні матеріали для рівневої підготовки вишивальниць: Навч. посібник. — К.: Вища шк., 1995. — 128 с.

Інна ГРИЦЕНОК

Концептуальні засади організації виробничого навчання у ПТНЗ швейного профілю

З а сучасних умов економічного розвитку країни, науково-технічного прогресу значно підвищилися вимоги до рівня кваліфікації робітників. Спеціальні знання, висока професійно-практична підготовка, загальна культура фахівця є обов'язковою умовою продуктивної праці будь-якого кваліфікованого робітника. Більшість підприємств, фабрик, ательє відчувають гостру потребу в кваліфікованих робітниках швейного профілю, а недостатній рівень кваліфікації ускладнює освоєння нового обладнання за короткий час. У зв'язку з цим зумовлюється необхідність забезпечення прогностичного характеру підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, її модернізації відповідно до сучасних техніко-технологічних змін у виробництві.

Одним із шляхів розв'язання

проблеми професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців швейного профілю нової генерації є докорінна зміна методології мети, дидактичних цілей, змісту, методів виробничого навчання та її забезпечення на основі *компетентнісного підходу*, тобто набуття ними професійних (ключових) компетенцій, створення ефективних механізмів їх використання у трудовій діяльності.

Для визначення мети виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ швейного профілю визначимо компетенції - складові компоненти професійної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника, які треба формувати під час виробничого навчання, зокрема: активна життєва позиція; уміння співпрацювати; компетенції: мотиваційні; моральні; аутопсихологічні; ціннісно-орієнтаційні;

полікультурні; комунікативні; трудові; конструкторські; художньо-естетичні; підприємницькі; лінгвістичні; інтелектуальні; інформаційні; проектувальні; мобільні. Оволодіння цими та іншими важливими у професійній діяльності кваліфікованого робітника швейного профілю компетенціями забезпечує зростання рівня професійної компетентності, сприяє формуванню фахівця як особистості й професіонала.

Організація процесу виробничого навчання насамперед пов'язана з чітким визначенням його цілей, а також усвідомленим прийняттям їх учнями.

Для правильної організації виробничого навчання треба знати характер умінь і навичок, якими мають володіти майбутні кваліфіковані робітники швейного профілю, що відрізняються один від одного такими ознаками:

- 1) *складністю* (наприклад, виготовлення зразків моделей підвищеної складності — авторські моделі, колекційні вироби, виставкові, вечірні та весільні ансамблі, театральні костюми за індивідуальним замовленням або в бригаді з розподілом праці, використовуючи при цьому сучасні технології обробки швейних ви-